

TÖRÖK CSABA

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Budapest, Magyarország
cstörök79@gmail.com

A plébániai lét – ma

Megfontolások

Abstract: „The parish is not an outdated institution; precisely because it possesses great flexibility, it can assume quite different contours depending on the openness and missionary creativity of the pastor and the community“ (Evangeliu gaudium 28). The words of Pope Francis give us an actual and imminent inspiration to explore the status of the being-in-parish and the being-a-parish experience of the catholic clergy and faithful. We try to identify the basic elements of the biblical understanding of *paroikia*, to analyze the current situation and develop some possible principles for the (re)forming of parochial existence, highlighting the main challenges of this ancient and till always newly thinkable and realizable institution.

Keywords: parish; clergy; new evangelization; reform; ecclesiastical structures

„A plébánia nem elavult struktúra; éppen azért, mert nagy a formálhatósága, nagyon különböző alakokat ölthet, amelyekhez a pásztor és a közösség tanulékonyására és missziós kreativitására van szükség.”¹ Ferenc pápai sorai azért érdemelnek különös figyelmet, mert az elmúlt évtizedek során a nyugati pásztorális teológiában sokszor és sokféleképpen megkondították a vészharangot a plébánia mint intézményes alakzat kapcsán, sőt egyesek már el is mondták a gyászbeszédet a vélt vagy valós sírja fölött.

¹ FERENC, *Evangeliu gaudium*, SZIT, Budapest 2013 [= EG], nr. 28.

Ezért figyelemre érdemes a pápa egyszerű, de világos kijelentése: ez „nem elavult struktúra”, hanem olyan, amely velünk marad. Természetesen nagy kérdés az, hogy a fenti idézetben szereplő „tanulékonyság” és „kreativitás” miként mutatkozik meg katolikus közösségeinkben – hiszen ezek hiányában a ferenci pozitív verdikt csupán pusztába kiáltott szó. Ha nem kezdődik meg (illetve folytatódik) a radikális gondolkodás és újragondolás, akkor épp a spontán teremtető szellem hiányában végül mégiscsak elavultnak és meghaladottnak tűnhet majd a plébániai lét, bármennyire is igyekszünk másként vélekedni.

Jelen írásban arra teszünk kísérletet, hogy a teológiai gyökerektől elindulva, a kortárs helyzet kialakulását röviden felvázolva ösztönzést adjunk a közös gondolkodáshoz és útkereséshez.²

1. A szavak nyomában

1.1. Parókia

Első lépésként érdemes elgondolkodnunk a szavainkról, azok eredetéről. A *parókia* megnevezés ősi, görög kifejezés, nem más ez, mint a *παροικία*. Az *oikía* otthont, lakást, házat, háznépet jelent. A hozzá kapcsolódó *παρ-* igekötő érdekes és sajátos jelentést kölcsönöz az alapszónak: bár őseredetileg egyszerűen csak valaki mellett, valakivel lakozást takart, az Újszövetségben már stabilan, determinált

² Az írás során hasznomra volt két dokumentumgyűjtemény tanulmányozása: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA PROMOZIONE DELLA NUOVA EVANGELIZZAZIONE, *Enchiridion della Nuova Evangelizzazione. Testi del Magistero pontificio e conciliare 1939–2012*, LEV, Città del Vaticano 2012 [= ENE]; PONTIFICIA UNIVERSITÀ URBANIANA FACOLTÀ DI MISSIOLOGIA, *Enchiridion sull'Inculturazione della Fede*, LEV – UUP, Città del Vaticano 2019 [= EIF]. Tovább elgondolkodtató megfontolásokat találunk a következő klasszikusban: Greshake, G., *Priester sein in dieser Zeit. Theologie – Pastorale Praxis – Spiritualität*, Echter, Würzburg 2005 (a 7. kiadás változatlan utánnomása), különösen is a következő fejezet: *Priester sein konkret* (pp. 192–273).

tartalommal úgy jelenik meg, mint az idegen földön, idegenek között lakozást leíró főnév. Két előfordulása ismeretes. Elsőként Szent Pál a pizidiai Antióchiában mondott beszédében alkalmazza:

„Ennek a népnek, Izraelnek az Istene kiválasztotta atyáinkat, és nagygyá tette a népet, amikor jövevények voltak Egyiptom földjén, és felemelt karral kivezette őket onnét.” (ApCsel 13,17)³

Mint látható, itt a 'jövevényiség' értelemben szerepel a παροιμία, Izraelnek azt az állapotát írja le, amikor idegenként élt egy idegen földön. Ez az üdvtörténeti őselmény megjelenik István diakónusnak a főpapok előtt mondott beszédében, ahol felidézi az Ábrahámnak tett, az Ígéret Földjére vonatkozó isteni ígéretet, amelynek beteljesülése előtt még meg kell ízlelnie a népnek a szolgaságot: „Így mondta meg Isten, hogy utóda jövevény lesz idegen földön [παροικον ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ], rabszolgává teszik, és nyomorgatják négyszáz esztendeig” (ApCsel 7,6; a szövegben a melléknevesült alak szerepel). Az idegenben élő jövevény nép sorsa később eggyé vált Mózes személyes élettörténetével, akinek (furcsa inverzióval) az idegenségből is idegenbe kellett menekülnie, miután megölte az egyiptomi munkafelügyelőt – így lett ő Midián földjén a *par excellence* jövevény.⁴

Másodízben az első Péter-levél intésében találkozunk a παροιμία kifejezéssel:

„Ha pedig Atyának szólítjátok őt, aki részrehajlás nélkül ítél meg tettei alapján mindenkit, akkor istenfélő módon éljetek, amíg idegenben vagytok!” (1Pt 1,17)

³ Itt és a továbbiakban Simon Tamás László Újszövetség-fordítását használjuk.

⁴ „Mózes elmenekült, és jövevény lett Midián földjén, ahol két fia született” (ApCsel 7,29).

A παροιμία itt az idegenben levésre úgy utal, mint a korabeli keresztények alaptapasztalatára, természetesen nem feltétlenül kulturális vagy nyelvi értelemben.⁵ A gondolat tulajdonképpeni értelmét Szent Pál szépen megfogalmazza, amikor így ír.

„Tudjuk ugyanis, hogy ha földi sátrunk összeomlik, Istentől kapunk örök hajlékot a mennyben, amelyet nem emberkéz alkotott. (...) Ezért mindenkor bizakodunk, és tudjuk, hogy amíg e testben van otthonunk, távol vagyunk az Úrtól.” (2Kor 5,1.6)

Érdemes az első vers görög szövegét a maga szószerintiségében, kevésbé magyarosan visszaadni: „Tudjuk ugyanis, hogy ha földi sátor-lakásunk leromboltatik, Istentől bírunk [nyerünk] épületet, nem kéz által alkotott, örök lakást a mennyekben.” A földi élet tehát idegenek közötti jövevény-lét, amelynek során sátor-lakásunk [οἰκία τοῦ σκήνους] van csupán. Az ószövetségi nomád nép nomád hite mutatkozik meg ehelyütt, a vándorló pátriárkáké, akik ígéretként, nem pedig meghódított birtokként kapták meg az Istentől nekik szánt földet. Körükben maga Isten is sátorlakóvá lett, egészen addig, amíg meg nem épült a jeruzsálemi kőtemplom. Jézus szabadon és önként tette önmagát eme epidemikus hívő tapasztalat részesévé, ahogyan azt János prólógusában is olvashatjuk: „Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν” – „és az Ige testté lett, és közöttünk ült”

⁵ Ez tükröződik az 1Pt 2,11-ben is, ahol már melléknévként találjuk a παρεπίδημος-t ('jövevény', 'idegen'): „Szeretteim, mint jövevényeket [παροίκους] és idegeneket [παρεπίδημους] arra kérlek titeket, hogy tartózkodjatok a testi szenvedélyektől, melyek a lélek ellen harcolnak!” A második melléknévet talán helyénvalóbb lenne más módon fordítani, hiszen a görög szóban ott van az *epidemikus* (vándorló) tapasztalat. A SZIT és a Szent Jeromos Bibliatársulat fordítása a 'zarándok' kifejezéssel él, ám ennek van egy olyan vallásos-szakraális konnotációja, amely azonban nem áll az 1. századi görög szövegre.

fel sátorát” (Jn 1,14). A földi lét távolban járás, az Ország ígéretének várása a vándorló hitben, sátorozás az Isten szabad ege alatt. A szilárd építmény, épület [οἰκοδομή – ld. 2Kor 5,1] a mennyekben áll, és Isten a felépítője. Ez számunkra az elrendelt otthon. Ily módon a földi παροικία égi párja az οἰκία. Ez utóbbiban telik be az ígélet, valósul meg visszavonhatatlanul és végérvényesen Isten csodálatos ajándéka. Itt és csakis itt mondhatjuk ki: hazaeértünk.⁶ A hívő létezés ezen „hazatalálási”, „otthonra lelési” dinamikáját gyönyörűen írja le Szent Pál: „Nem vagytok többé idegenek [ξένοι] és jövevények [παροικοί], hanem szentek polgártársai és Isten háza népe” (Ef 2,19). A kereszténység úton levés a παροικία-ból az οἰκία-ba.

Nagyon fontos tisztán látnunk, tudatosítanunk ezt a szempontrendszer, hiszen itt nem pusztán valamiféle etimológiai játékról van szó, hanem sokkal inkább arról az identitásmagról, amely a szó megőrzésével és átörökítésével nekünk is átadott. Az első keresztény nemzedékek valóban átérezték, mit jelent az „idegenség”, a „jövevényiség”. Bár nyelvük, szokásaik és külsőleges kulturális mintázataik nem különböztették meg őket látványosan (szemben egyes korabeli szektákkal vagy akár kortárs keresztény csoportosulások igényeivel), belső világuk, látásmódjuk, „ortopátiájuk”⁷ kívül helyezte őket a birodalmi identitáslo-

⁶ Két irányban is továbbgondolható ez a szál: a παροικία tapasztalata és a mennyei οἰκία képe elve kizárja 1. a túlzó ekkleziocentrizmust, a földi egyház túlhangsúlyát akár a teológiai eszmélkedésben, akár a spirituális (ön)-megragadásban és -értelmezésben, 2. határozottan viszonylagos jelentőségűnek mutatja a „földi haza” gondolatkörét, így módon pedig összeférhetetlen a nacionalizmus kísértésével. E két szempontnak komoly üzenete van napjaink kelet-közép-európai katolicizmusa (és kereszténysége) számára.

⁷ Az utóbbi években egyre nagyobb hangsúlyt nyer, hogy az ortodoxia és az ortopraxis klasszikus kettőse mellé érdemes beilleszteni az ortopátia tengelyét is: a helyes érzületűségről, viszonyulásról, az érzelmi irányultságot is takaró keresztény létről van itt szó. Ehhez ld. VACEK, E. C., *Orthodoxy*

gikán.⁸ Ez tükröződik a Diognétosz-levél klasszikus részletében, amelyet az egyház még az olvasmányos imaórák rendjébe is beemelt.⁹ Az epidemikus lét παροικία-szerűsége kifejezésre juttatta a keresztény egzisztencia radikális eszkatologikus irányultságát, ezzel együtt pedig jellemezte a külvilághoz való viszonyt is.

Ez a kezdeti, alapvetően teológiai jelentés végül a 3. századtól kezdve elhalványult, s ettől kezdve a παροικία adminisztratív-szervezeti megnevezéssé vált, amely a görög rítusú egyházakban a mai napig megmaradt, s latinos változata, a *paroecia* mind a katolikus, mind a protestáns szókinszben elevenen él. Érdekes kultúrantropológiai (és ortopatikus) elemzés tárgyát képezhetné az a folyamat, hogy az idegenség, a jövevénység, a nomád „szilárd otthon nélküliség” fogalma miként változott át az intézményesült stabilitás, a jogba-kőbe öntött „ittlét” konkrét és kézzelfogható megvalósulásának a bevett leírásává.

Requires Orthopathy: Emotions in Theology, in *Horizons* 40 (2013/2), 218–241 (DOI: <https://doi.org/10.1017/hor.2013.79>). Nem lenne teljesen helyénvaló, ha pusztán érzelmi szempontként neveznénk meg magyarul az ortopátiát, helyesebb lenne ’érzületről’, ’viszonyulásról’ beszélni, hiszen a kizárólag emocionális közelítés nem fedné le a teljes jelentéskört.

⁸ A külső asszimilációs nyomás és az annak való tudatos ellenállás egyik korai leképeződése már a Jelenések könyve egyes helyein is világosan kivehető, ld. GRADL, H-G., *Egy döntő fontosságú átkötő fejezet. Az ezeréves béke országa János jelenéseiben*, in *Communio* 28 (2020/3–4), 4–13; itt 8–9 és 11.

⁹ „A keresztényeket sem területi, sem nyelvi szempontból, még faji szempontból sem lehet megkülönböztetni a többi embertől. Sehol nincsenek olyan városok, melyekben mint sajátjukban laknának, nincs külön nyelvük sem, melyet beszélnének, nincs sajátos, rájuk jellemző életmódjuk. (...) Saját hazájukban laknak, de mégis jövevényekként; mindenben részt vesznek polgárokként, de mindent elviselnek mint idegenek; bárhol, idegenben is otthon vannak, de minden haza idegen számukra” (V. fejezet 1–2 és 5). Vanyó László magyar fordítása elérhető: *Apostoli atyák* (Ókeresztény Írók 3), SZIT, Budapest 1988. Online: http://www.ppek.hu/konyvek/Vanyo_Laszlo_Apostoli_atyak_1.pdf (2020. 01. 09.).

1.2. Plébánia

A magyar katolikus köznyelvben egy másik kifejezés nyert állandó polgárjogot (ezzel egyébiránt eltérve a latin egyházjog terminológiájától): a 'plébánia'. Ahhoz, hogy megértsük a latin eredetű szó jelentéshorizontját, megint csak a főnév etimológiáját kell segítségül hívnunk. A Római Birodalom gondolkodásában hamar elkülönült két szint, amelyet eltérő módon jelöltek meg:

– *Populus*: a római polgárjoggal bíró nép. Ez a kifejezés szerepel a közismert, az Örök Város mai napig használatos címerében is feltűnő SPQR rövidítésben.

– *Plebs*: azon szabadok megjelölése, akiknek nincsen római polgárjoguk (régbben: akik nem szavazhatnak a polgárgyűlésen). Olyan idegenek tehát, akik nem rabszolgák. Ezek az emberek valójában átmenetet képeznek a jogfosztottság és a teljes jogúság állapota között.

A fentieket szem előtt tartva kijelenthetjük, hogy itt újfent az a központi elem nyer megfogalmazást, amelyről a *παροιμία* kapcsán már szóltunk: az idegenség, a jövevénység távlatáról van szó. Valamiképpen a páli elv (ld. Ef 2,19) latinos megfogalmazódását láthatjuk ebben: nem Rómának, hanem Isten országának a polgárai a keresztények, s ily módon nem a jogteljességet élvező rómaiaknak, hanem a „szenteknek” a polgártársai. Ezzel egyzersmind kijelölésre kerül az eszkatologikus célmeghatározás igénye: nem a Birodalom által kínált *Pax Romana*, annak anyagi-egzisztenciális áldásai képezik az emberi törekvés irányát, hanem a *Pax Christi*, amely túlmutat a látható és kézzelfogható otthonosságon, látszatnak mutatja azt, s nem engedi elfeledni az örök hazához kötődés primer voltát, mellyel semmilyen földi kötődés nem konkurálhat.

2. Úton a mai állapotok felé

Jelen írás kereteit messze meghaladná, ha taglalnánk a plébánia mint egyházi intézményes alakzat történeti kialakulását és formálódását.¹⁰ Egy bizonyos: már a keresztény ókorban megjelentek olyan megoldások, amelyek előkészítették a későbbi evolúció útját.¹¹ A középkor újfajta problematikái végül igen sokszínű és területenként olykor jelentősen eltérő megoldásokat hívtak létbe.¹²

A reformáció radikálisan új szituációt teremtett. A *cathedra pastoralis* (a püspök lelkipásztori széke, vezetése) mellett egyes esetekben teljesen önállósult az egyetemi *cathedra magistralis* (a teológusok széke, a tanítás sajátos tekintélyével felruházva), a szellemi központokból nagy hatású prédikátorok rajzottak ki,

¹⁰ Ehhez jó kiindulópontul szolgál: KRÄMER, P., art. *Pfarrei. I. Begriff und Geschichte*, in LThK³ 8, 162–164.

¹¹ Ekkoriban még világosan elkülönült a városi és a vidéki szervezetmodell. A városokban a püspök mellett testületként állt a presbitérium és a diakónusok rendje, s ezen keretben formálódtak a kerületi központok, amelyek élén a presbiter a püspök küldötteként (de nem önálló területális jurisdikcióval) fungált. A lakosok sem voltak semmilyen módon oda-kötte-láncolva a helyi (titulárisnak nevezett) templomhoz. A vidéki modell gyökerénél megtaláljuk a „falusi püspökök” (χωρεπισκόποι) rendszerét. A 4. századtól felgyorsul a két szisztéma fúziója, és a διοίκησις (az egyházi jurisdikció területi egysége) keretében már a városban rezideáló püspök küldte ki a kijelölt falusi központokba a presbitereket.

¹² A középkori egyházmegye-szerveződés az előző lábjegyzetben említett, késő ókori *dioecesis*-alapú gondolat nyomvonalán haladt előre (amit felerősített a nagy kiterjedésű missziós területek megjelenése). A plébánia szempontjából jelentős főbb kérdéseket a püspök és a plébános, a plébános és a plébániai közösség identitása, jogviszonyai, kormányzati modelljei jelentették, nem megelégedve az állammal, a kegyúrral, a városi vezetéssel stb. való relációkról. Az érett középkorra (több zsákutca után) eléggé színes kép bontakozott ki Európában, nem lehet azt mondani, hogy egységes paradigma született volna arra nézvést, mit értünk „plébánia” alatt.

akik mellett a világi hívek jelentették a földindulásszerű átalakulások motorját. Ennek a történeti tapasztalatnak számos kihatása lett a katolikus felfogásra (pl. a teológusok saját tekintélyének teljes alárendelése a püspöki *auctoritas*nak).

A mi szempontunkból a legfontosabb az, hogy elkezdtek korlátozni a világiak jogait a plébánián. A középkor végén – legalábbis a városi közegben – a plébániát vezető testületnek a plébános csak egy, a többiekkel egyenjogú tagja volt (kegyúri plébánián patronált tagnak számított). Egyes esetekben a világi tagok rendelkeztek a plébános kiválasztásának és elbocsátásának a jogával is, sőt a beiktatásakor ők adhatták át (írásban előre rögzítve) a plébánost megillető jogokat, köteleességeket, amelyeknek betartására esküvel is kötelezhették őt. Amennyiben konkrét feszültségek léptek fel, az egyik legerősebb fegyverük a kassza plébános előli elzárása volt.

Trient és a barokk kor lépésről lépésre kidolgozta a plébániai lét „kánoni rendjét”, aminek egyik sarokköve az volt, hogy a ki-nevezés és az elmozdítás/áthelyezés joga egyre jobban a püspök kezébe került.¹³ Ezen felül megkezdődött a területiség elvének abszolutizálása: mindenki számára kötelezővé vált a (lakóhely szerinti) meghatározott plébániához tartozás,¹⁴ aminek leglát-

¹³ Egyes tényezők, pl. a kegyúri jogok, hátráltatták ezt a folyamatot. A történelmi szekularizáció egyik gyümölcse, hogy a korábbinál mind nagyobb szabadságot kezdtek élvezni a püspökök az egyházmegyei diszpozíciók terén.

¹⁴ Sess. XXI. can. 4 (gondoskodni kell a keresztség kiszolgáltatásáról és a misézésről a plébániatemplomokban és az *ecclesiae baptismales*ban; ha pedig ez messze van a hívektől, s új, közelebbi plébánia nem alapítható, akkor alkalmas pap kiküldéséről a plébánia híveihez – vagyis biztosítani kell a területi lefedést, kiemelten a keresztség és a szentmise-bemutató kapcsán) és Sess. XXIV. can. 13 (a püspöknek gondoskodnia kell a plébániák, plébániatemplomok és plébánosok anyagi szükségletének biztosításáról; emellett biztosítani kell az egyházmegye teljes területi lefedését: „in iis civitatibus ac locis ubi nullae sunt parochiales quamprimum fieri curen”).

ványosabb kifejeződése a szentségek kiszolgáltatására vonatkozó plébánosi jogok rögzítése lett. Ekkortól a plébánia „definíciójának” két szilárd oszlopává a körülhatárolt területi (olykor személyi) keret, valamint a stabil plébános vált. Hosszú távon a területiség szinte teljesen egyeduralkodó elvvé nőtte ki magát. A cél az volt, hogy az egyház intézményes hálója minden régiót a lehető legjobban lefedjen, s így a leghatékonyabb lelkipásztori ellátásban részesítsék a katolikus hívőket.

Ehhez kapcsolódóan a plébános jogai és kötelezettségei minden korábbinál komolyabban és egyértelműbben definiálásra kerülnek:

- rezideálás (a plébánosnak kötelező életvitelszerűen a plébániája területén lakni),
- prédikálás és a szentségek kiszolgáltatása (a plébános joghatósága kiterjedt a területiális plébánia egészére, ezzel együtt az idegen pap helyi szolgálata, illetve a helyi hívő idegen plébánián való szentségekhez járulása egyre pontosabban szabályozottá vált),
- házasságkötési jurisdikció,
- applikációs misék megszabása,
- a keresztek és házasságok anyakönyvének vezetése (később még továbbiak jöttek ezekhez).

Ahhoz, hogy biztosítható legyen a rendszer megbízható működtetése, elengedhetlenné vált a papnevelés kérdésének rendezése. Ezzel együtt kibontakozott egyfajta „plébánosi papi lelkiség” is,¹⁵ amely a klérus lelkigyakorlatos könyveiben, a lelkiismereti kézikönyvekben, a kifejezetten plébánosoknak szerkesztett lelkítükrökben jól megfigyelhető.

¹⁵ Borromeo Szent Károly nemcsak a papnevelés védőszentje, de egy olyan plébánosi kézikönyv szerzője is, amely évszázadokra meghatározta a plébániai papi életvitel és szolgálat ideális rendjét.

Ezzel együtt azonban a plébánia mint pasztorális egység inkább jogi és (egyház)szervezeti egység maradt – a „plébánia teológiája” mint olyan kevésbé került kidolgozásra.

3. A „plébánia teológiája”

3.1. A plébánia felértékelődése

A 19–20. századra az egyháznak számos társadalmi, kulturális kihívással kellett szembenéznie, erőteljesen megváltozott közegben kellett betöltenie küldetését. Ez azt is jelenti, hogy a múlt századra elérkezett a plébánia „(újra)felfedezésének” az ideje. Átértékelődött a fogalom: abban már nemcsak jogi-adminisztratív egységet kezdtek látni, de teológiai alakzatot is.¹⁶

A változásra jelentős hatást gyakorolt a liturgikus mozgalom, amely eredendően (és kissé paradox módon) a szerzetesi közegben indult meg (pl. Beuron). Ugyanakkor mégis a plébániai „térben” talált igazán magára: megerősödött a gondolat, miszerint a liturgikus szolgálat, a szentségkiszolgáltatás képezi a plébániai lét szívét, s a plébániatemplom jelenti a közösség központi helyét (ez persze azzal járt együtt, hogy a plébániaépület inkább a papság és az egyéb szolgálattevők magánlakásaként funkcionált). Nevezhetjük úgy is ezt a látásmódot, mint „az oltártól kiinduló pasztoráció” modelljét.

Az idővel fellépett egyéb belső hatások közül említést érdemel még az ifjúsági mozgalom, sőt általában véve a mozgalmi katolicizmus, az ökumenikus nyitás, de akár még a biblikus mozgalom is (ami egyre több kérdést vetett fel az egyház gyakorlati megvalósulása kapcsán is). Sorra épültek a székházak, mozgalmi központok, megalakultak azok a szervezeti formák, amelyek a

¹⁶ Mindehhez ld. BAUMGARTNER, K., art. *Pfarrei. III. Praktisch-Theologisch*, in LThK³ 8, 165–167.

plébániai keretek közepette igyekeztek egyre átfogóbb társadalmi hatást is kiváltani.

Azt is mondhatnánk, hogy felismerték: a plébánia lehet eleven, spirituális, mégis a társadalmi szövetben kezdeményező, ösztönző módon fellépő organizmus. Ehhez két fontos inspiráció szolgált konkrét forrásul:

- A XI. Piusz után hatalmas lendületet vett *Actio Catholica* gondolata.
- A plébánia mint család (háznép) elgondolása.

3.2. Kritikus kérdések és ellenvetések

Mindemellett nem hallgathatunk azokról a kérdésekről, amelyek a fent nevezett felértékelődés kritikus megközelítésekor felmerültek.

– Az *egyházjog* oldaláról a kezdetektől fogva világos volt, hogy a plébánia mint olyan nem része az egyház isteni alkotmányának, az szigorúan egyházi szokáson és jogrenden alapul. Ez természetesen azt is jelenti, hogy ilyenként történetileg meghatározott, és nem szolgálhat minden időben változatlan, szilárd bázisul az egyházi lét önértelmezéséhez.

– A *szerzetesi teológia* a maga közegében ki tudta virágoztatni a liturgia központiséga köré szerveződő modellt. Túl azon a kérdésen, hogy ez a megközelítés mennyiben alkalmazható a plébániákra, az is világos, hogy a pap mint liturgiavégző szerepének a felszenteltség az alapja. Ám a plébánosi mivolt a joghatóság felől ragadható meg. Másként: minden pap a felszenteltségénél fogva miséző, de csak egyes papok plébánosok, akik a kinevezéssel elnyert joghatóság erejében (nem a liturgoszi mivoltából fakadóan) alanyai meghatározott jogoknak és kötelességeknek, amelyek konstitutívak a plébániai lét szempontjából. Vagyis a liturgikus/rituális elemnek a túlzó képvisellete, a plébános mint liturgiabemutató víziója – túlzó vagy kizárólagos hangsúlyozás

esetén – komoly kérdéseket vethet fel a plébániai lét helyes megragadása kapcsán.

3.3. Lehetséges hangsúlyok

Az alábbiakban három olyan szempontot emelünk ki (a teljesség igénye nélkül), amely lényeges komponensül szolgálhat a „plébánia teológiájának” a kifejtéséhez.

a) *Közösségi elv*

Az egyre általánosabbá váló individualizmus ellenében mind nagyobb hangsúlyt nyer a közösségi hit-tudat fontossága: ez biztonságérzetet nyújt egy cseppfolyós modernitás korában, ezen felül kiemeli a beágyazódás, az egyházi „inkorporáció” elemét. A plébánia az a hely, ahol szembesülünk a keresztény önzonosság „mi”-jével, ezzel együtt pedig adott esetben a közösségen belüli másféleséggel is. Itt „a különböző érzékenységű hívek kommunikálnak egymással”.¹⁷ Ily módon ellen lehet tartani mindenféle elszakadó mozgalmi, szektás identitástudnak. Csakis ebben a közösségiségben válik megragadhatóvá a keresztény lét teljes dinamikája,¹⁸ valamint a tanúságtétel, sajátosan a *homologia* közösségi távlata.¹⁹

Ekként a vallási kötelezettség új értelmet nyerhet: a vasárnapi mise úgy jelenik meg, mint a közösség ünnepe. A hagyományok, szokások értékét pedig új módon lehet ismét felfedezni.²⁰ Ezért is érdemes ezeket megfelelő módon életben tartani vagy újraéleszteni (különös tekintettel a népi vallásosság hiteles módozataira,

¹⁷ ENE 398.

¹⁸ ENE 418.

¹⁹ ENE 920–921.

²⁰ EIF 376.

elkerülve a folklorisztikus vagy politikai „hagyomány-kihasználást”, a hagyománnyal való visszaélést).

A würzburgi szinódus így módon beszélt az irányváltásról, átformálódásról „von der versorgten zur mitsorgenden Gemeinde” [az ellátott közösségtől a gondoskodó közösség felé].²¹ Ez azt is jelenti, hogy meggyökeresedett a plébánia mint a közösségek közösségének a víziója,²² ahol „egybeszővődik” az egyház, a lehető legközelebb lépve az emberek mindennapi életéhez.²³ II. János Pál szavával élve a plébánia az a család, amelyből megszületik, „összeáll” az egyházmegye nagy családja.²⁴

b) A plébánia mint helyi szinten „történő” egyház

A korábbi megfontolások alapján világos, hogy nem lenne helyes az egyházat és a plébániát egymás szinonimájaként alkalmazni. Ám az eucharisztikus közösség tapasztalata alkalmat kínál arra, hogy meglássuk, e kettő miként kapcsolódik igen szorosán egymáshoz: a plébánia keretei között „szocializálódik” a hívő az egyház szentségi közösségébe, ugyanakkor pedig ez az egyház pontosan a plébániában bizonyul számára olyan otthonnak, amely elkíséri a bölcsőtől a sírig.

Karl Rahner véleménye szerint: „1. A történésként értett egyház mindig szükségszerűen helyi közösség; 2. a plébánia a történésként értett egyház elsődleges megvalósulása”.²⁵ Ezzel azt is kijelentjük, hogy a megtestesült hit a plébánián válik kitapintha-

²¹ Ehhez ld. WINDOLPH, J., *Engagierte Gemeindepraxis. Lernwege von der versorgten zur mitsorgenden Gemeinde*, Kohlhammer, Stuttgart 1997.

²² EIF 755.

²³ EIF 649.

²⁴ ENE 399.

²⁵ Idézi: WALTER, E., art. *Pfarrei. IV. Die Theologie der Pfarrei*, in LThK² 8, 403–404, itt: 403.

tóvá, szó szerint kézzel foghatóvá,²⁶ s az egyetemes egyház helyi valóságaként a plébánia mégiscsak (minden jogi és adminisztratív meghatározottság mellett) teológiai valóságnak tekintendő.

Ugyanakkor kimondható: amennyiben az eucharisztikus (a megtestesülés misztériumának alapján álló) egyházi közösség távlatában szemléljük a plébániai létet, akkor ráébredhetünk, hogy bizonyos esetekben nem pusztán a lakóhely közelsége lehet annak egyetlen egybetartó szempontja (viszonylagossá válik a területiség rendezőelve). Ennek következményeképpen megmutatkozik előttünk a plébánia mint nem (önmagába) zárt egység, hanem olyan alakzat, amelynek „kapui” vannak. Ezen a ponton felidézhetjük a bibliai szóhasználat sajátosságát: a jövevény-lét gondolata összekapcsolódik a sátorozás képével²⁷ – vagyis egy széllegette, szél-átjárta nomád hajlék jobb hasonlat a plébániában realizálódó egyházi lét leírására, mint a kőből-betonból épített monstrumok.²⁸ Persze ez nem iktatja ki azt az egyszerű és kikerülhetetlen adottságot, hogy az eucharisztikus ünnepléshez „egy helyen össze kell jönni”, s ez legtermészetesebben a lakóhelyhez kapcsolódóan történhet meg.²⁹ Ferenc pápa emellett hangsúlyozza még, hogy ez

²⁶ EIF 377.

²⁷ Sajátos teológiai párhuzamként idekapcsolható Basil Hume bíboros híres beszéde az első családshinóduson 1980. október 4-én. „I had a dream” – „álmot láttam”, fogalmazott az angol főpap. Ebben az egyház két képe tárult fel előtte. Az első egy minden oldalról ostromlott, kőből épített erődítményt mutatott, amelynek zártak a kapui. A másodikban az egyházat zárandokként látta, amely haladt az úton az Igazság felé. Ezzel – bár nem ez volt a célja – kortárs tematizálását adta az egyháznak mint *παροικία*-létnek. A felszólalás teljes szövege fellelhető az interneten: <https://cbcew.org.uk/wp-content/uploads/sites/3/2018/11/Hume%20intervention.pdf> (2020. 01. 12.)

²⁸ Ez a „szélfúttaság” adott esetben teret nyit a kérdéskör pneumatológiai továbbgondolása előtt.

²⁹ A mindennapos pasztorális valóság persze felveti a kérdést: a hívő hétfőtől szombatig megjelenik-e a területileg illetékes plébánia életében, s ha nem, megjelenik-e bárhol?

legtermészetesebben a lakóhelyhez kapcsolódóan történhet meg. Azért sem hiábavaló figyelembe venni ezt a körülményt, mert az egyház sürgetett „lelkipásztori és missziós megtérése” (EG 25) előirányozza a hívők aktív szereplővé válását, vagyis azt, hogy hétfőtől szombatig is megjelenjenek az egyház életének lekülönbözőbb terein. Ily módon megint felértékelődik a lakóhely és az egyházi közösség fizikai közelségének szempontja.

c) Plébánia vs. egyetemes egyház

A plébánia a maga közegében az egyetemes egyház megjelenítője – ezzel a kijelentéssel nem vitatkoznánk. Ahogy II. János Pál fogalmazott, a plébánia „az emberek házai közé helyezett egyház”.³⁰ Ezért van az, hogy a plébániához kapcsolódó, egyházjogban leírt kötelezettségek „egyetemesek”, hisz itt nem pusztán társadalmi, de szentségi megjelenítésről is szó van, amely mindenkihez el akar jutni, érni.³¹

Ha komolyan vesszük ezt a szempontot, akkor ebből sajátosan következik, hogy

- miközben véget ért a népegyház nagy korszaka,
- a közösségi (*communio*-ekkleziológia alapján értett) egyháznak „született”, lényegéből fakadó terepe lehet a plébánia (ám a megváltozó egyháztani szemlélet szükségképpen visszahat a plébániaértelmezésre).

Ily módon élénk áll a plébániának az (egyetemes egyház képviselőjében betöltött) „megjelenítői” funkciója, amely kiemelten materializálódik a plébániatemplomban, illetve a plébános személyében és szolgálatában.³²

³⁰ CL 27.

³¹ EIF 755 b.

³² Fel szeretném hívni a figyelmet arra a szempontra, hogy ily módon a papság teológiájának reprezentatív (megjelenítői) tengelyén hangsúlyeltolódás valósul meg a szentségi-liturgikus szemponttól a közösségi-egyetemes

4. A plébánia útkeresése

A „plébánia teológiájában” megjelent új hangsúlyok, a folyamatos társadalmi és kulturális változások azt eredményezték, hogy a stabil modell érája után beléptünk az aktív útkeresés korszakába, ahol a krízisek és az azokra kínált megoldási (megküzdési?) alternatívák elemzése, kiértékelése még hatalmas feladatot jelent mindannyiunk számára. Ferenc pápa első számvetése nem éppen pozitív:

„...el kell ismernünk, hogy a plébániák felülvizsgálatára és megújítására szólító felhívás még nem hozott elegendő gyümölcsöt ahhoz, hogy a plébániák közelebb kerüljenek az emberekhez, és az élő közösség s a részvétel terei legyenek, és teljesen a misszióra irányuljanak.” (EG 28)

Hogy előrelépjünk a „felülvizsgálat és megújítás” útján, több megfontolást is szükséges tennünk. Ezeknek három fő felületét különítem el:

- A plébánia mint intézmény kapcsán felmerülő kérdések.
- A plébánosi szerep újraértékelése.
- A plébániai papság és a világi hívek közötti viszony átforgalmazása.

4.1. A plébánia mint intézmény kapcsán felmerülő kérdések

Ahogy korábban már többször is láthattuk, az egyik legelső kérdés, amelyre választ kell adnunk, így fogalmazható meg: Kielégítő, megfelelő-e még a területi elv egy sokrétűen átalakult társadalmi kontextusban? Az immár különféle bevett fogalmakkal leírt mozgások, alakváltások – szekularizáció, individualizmus,

egyházi szempont felé. Úgy vélem, ennek rendkívüli jelentősége van, ám e kérdéskör mélysegekbe menő elemzésére itt nem vállalkozhatom.

atomizáció, cseppfolyóssá válás stb. – mellett nem hallgathatunk az elképesztő társadalmi mobilitásról és az egyre erőteljesebb virtualizációról, amelyek egyként és együttesen abba az irányba hatnak, hogy a személyi elv lépjen a területi elébe. Nem hihetjük azt, hogy az így beálló helyzet könnyen és gyorsan megválaszolható kérdéseket hoz magával, sem azt, hogy a feleletadásnak ne lennének komoly, a jövőnket gyökeresen érintő kihatásai.

Ezt alátámasztja az is, hogy folyamatosan átértékelődik a *stabilitás* eleme, ami egyáltalán nem jelenti ennek szükségszerű alábecsülését. Ilyen formában ragadhatjuk meg – Konrad Baumgartner kettős szójátékával – a problematikát: milyen életterek nyílnak itt és most a hit előtt – és milyen hitterek az élet előtt? Miként függ össze az egyházon belüli mozgás a mozgásba lendülő egyház igényével?³³ Az egyetlen, belső, központi fókuszról kifelé ható egyháziasság pólusa mellett mindinkább számolnunk kell az egyházban befelé ható emberi valóság jelenlétével, ami új kontextust teremt a plébániai létmegélésünk számára.³⁴ Ez belsőleg összefügg a mozgalmiság, a csoportok, a kis- vagy bázis-közösségek, új lelkiségek erősödő értékelésével. Ugyanakkor kiiktathatatlanul teszi az egyházi szövetbe való beágyazódás megerősítésének a szándékát. Ily módon a bevonódás igénye, amelyről Ferenc pápa ír,³⁵ kétirányúnak mutatkozik: miközben az egyháznak be kell vonódnia a körülötte létező világ életébe, a

³³ Ld. BAUMGARTNER, K., i. m. 166.

³⁴ Ezzel egyébiránt „plébániai aktualitást” nyer Ferenc pápa egyik vezérmotívuma, a centrum és perifériák viszonyának újragondolási igénye.

³⁵ Nem pusztán arról van szó, hogy a „kint” lévőket bevonjuk az egyházi életbe, hanem arról is, hogy mi magunk bevonódunk (a perifériákon) a „kint”-be, ld. EG 24. Egyébiránt erre a szempontra implicite már a II. vatikáni zsinat is utalt, amikor így fogalmazott: „Miként a világ érdeke, hogy fölismerje: az Egyház a történelem társadalmi realitása és kovásza, ugyanígy az Egyház is tudja, mi mindent köszönhet az emberi nem történelmének és fejlődésének” (GS 44).

fellépő kezdeményezéseknek is be kell vonódniuk az összegyűlt dinamikájába (vagyis a „kint” és a „bent” között egyedi komplementaritásnak kell kibontakoznia).

Egy másik fontos átértékelődési terepet jelent a *rend és a rendezettség* kérdése. A heves társadalmi, politikai átalakulások közepette figyelmen kívül hagyhatatlan szociológiai hatások lépnek fel az egyházon belül: mind jelentékenyebbnek mutatkozik az alulról építkező egyház (ami nem csupán elméleti elgondolás, hanem immár mindenestül gyakorlati jelenség), s az egyházi (népi) mozgalmak egészen újfajta, a korábbi népegyháziassághoz nem fogható karaktert öltenek, szerepet töltenek be az egyházi létezésben (pl. a *Wir sind Kirche*-mozgalom hatása a németországi szinódusi folyamatra, amelyet kritikusan értékelhetünk, de figyelmen kívül nem hagyhatunk). Hogyan tudjuk egy ilyen összefüggérendszerben értelmesen elmondani, megértetni, hogy miért a plébánia az alapszint, a bázis, a sejt, amiből felépül a nagy test?³⁶

Ekként a *területi elv* (mint lefedés) értelme és értéke is átalakul. Nyilvánvaló, hogy a plébánia egyre kevésbé tud mint szövet vagy háló egész régiókat lefedni. A vidéki közegben a paphiány, az összevonások, a fizikai diaszpóralét nehezíti ezt meg. A városokban pedig a hívők mobilitása, a (lokalpatriotisztikus) területi kötődés elvesztése váltja ki ezt, egyfajta szellemi-spirituális diaszpóralétet, epidemikus egyházmegélést idézve elő (amely természetesen teljesen másmilyen, mint a vidéken megfigyelhető szétszórtság, magyszerű jelenlét). Ez pedig igen nehézzé teszi, hogy a továbbra is fennálló, helyhez-térhez kötődő igényeknek elébe tudjunk menni az egyházban, mint például a kézzelfogható szolidaritás, a segítségnyújtás vágya.³⁷ Ily módon kérdés, hogy

³⁶ ENE 518, 854.

³⁷ ENE 548, 854.

milyen megoldást találunk arra, hogy a plébániai lét felvállalja az evangéliumi üzenet társadalmi következményeit, s kovászként, sóként létezzen a maga vitális közegeiben.³⁸

4.2. A plébánosi szerep újraértékelése

A régi egyházi közegben a papság egészen tarka képet mutatott: a hitoktatótól a levéltároson át a plébániai pasztoráció szereplőitől a legkülönbözőbb státuszokban találhattunk klerikusokat. A nagyobb plébániák népesebb papi kara is megoszthatta egymás között a feladatokat, ezáltal a karakterhez, egyéniséghez jobban illő funkciókat helyezve az első helyre az adott személy beosztásában. Így egy egyházmegye papságának csak egy része lett plébánossá – a nagyobb lakosságú, városias területeken ez az arányszám látványosan alacsony volt.³⁹ Ezzel szemben mára a felszentelt papok zöme plébános lesz, mégpedig igen rövid időn belül. Drámai és veszedelmes ez a fordulat. Hiszen ami régen egyértelmű volt, mára sem változott meg: a papságnak csupán egy meghatározott része alkalmas a klasszikus plébánosi szolgálatra. Az egészségtől elvárni ugyanezt életidegen magatartás, az emberi valóság és adottságok teljes figyelmen kívül hagyása – nagy valószínűség szerint a mai papság nem nagyobb arányban alkalmas a komplex, vezetői készségeket igénylő beosztásra, mint a száz évvel ezelőtti. Azonban a paphiányra hivatkozva ezt a szempontot tökéletesen kiiktatjuk. Számos jel arra mutat, hogy ennek az egyházi „vakfoltnak” meglesz, sőt már megvan a börtje:

³⁸ Ld. EG IV. fejezet.

³⁹ Csak egy konkrét példa az arányok szemléltetéséhez: a budapesti Terézvárosi Plébániához a 20. század elején 130 000 katolikus tartozott. Területe négy mai fővárosi kerületre terjedt ki. Ebben a térségben az évszázad második felére 13 plébánia működött (azóta egy megszüntetésre került). Vagyis: négyszeres paplétszám mellett egyetlen plébános szolgált ott, ahol ma tizenkettő.

évről évre jelentkeznek fiatal papok, akik „visszakérlik” magukat a kápláni státuszba (ők felismerik a helyzet tarthatatlanságát, és olyan döntést hoznak, ami esélyt ad a papi hivatás megélésének pozitív folytatására); mások kiégnek, s olyan mentális torzulásokon mennek át, amelyek negatívan befolyásolják pasztorációs tevékenységüket (ők tehát státuszban maradnak, bár nem érzik jól magukat a helyzetben, s ezzel kiteszik magukat és a rájuk bízottakat ezen maradás lelki-szellemi következményeinek); megint mások pedig elhagyják a hivatást.⁴⁰ Az is világos, hogy ezek a jelenségek hatalmas terhet rónak az egyházmegyei kormányzatra, amely elsődlegesen arra törekszik, hogy – továbbra is biztosítva a területi lefedést – elégséges működésben tartsa a nagy gépezetet.⁴¹ Ez azonban nem fedheti el a tényt, hogy ma sincs kevésbé érvényben az a kimondatlan elv, amivel mindig is tisztában volt egyházunk: nem minden pap alkalmas plébánosnak. És ez nem személyi hiba vagy fogyatéknak, hanem pusztán annak felismerése,

⁴⁰ Nagyon nagy haszonnal járna a papság életének nyomon követése. A csökkenő összlétszám tükrében egyre nagyobb az aránya a papi életútban beálló töréseknek és a hivatás elhagyásának. Ahhoz, hogy rendszerszintű válaszokat adjunk ezekre a jelenségekre, pontosan ismernünk kellene az okokat (személyeseket és strukturálisokat), a működésbe lépő mechanizmusokat stb. Enélkül mindannyian csak a megérzéseinkre és szubjektív értékeléseinkre támaszkodhatunk, ám ezek alapján objektív és hiteles elemzést nyújtani nem lehet. Még kevésbé alkalmasak az ilyen meggyőződéseink arra, hogy megtaláljuk a megoldás felé vezető utat.

⁴¹ Az már más kérdés, hogy nem vagyunk-e már most 20-30 évvel az után a szint után, amikor kijelenthettük volna: ez a gépezet tovább már nem működtethető. Ha a papság létszáma eleve töredéke az egyházmegye területén található települések számának, s ha elfogadjuk az elvet, miszerint a klérusnak csak egy része alkalmas plébánosi szolgálatra, akkor ebből egyenesen következik, hogy egyházmegyéink zöme területi értelemben nem lefedhető. Ennek a kijelentésnek azonban megvannak a maga folyamánnyai, amelyeket kimondani (s az amelyekkel összhangban lévő döntéseket meghozni) nem az én tisztem.

hogy az objektív megbízatásnak összhangban kell lennie a szubjektív adottságokkal ahhoz, hogy az emberi természet a lehető legnagyobb mértékben együtt tudjon működni az isteni kegyelemmel, s ily módon a lehetséges legtöbb gyümölcsöt hozza egyházi szolgálatunk.⁴²

Ebben a helyzetben elképesztően fontossá vált az egyházmegyei koncepció és a plébániai stratégia kérdése. A létszámhiány ugyanis energiafogyatkozást is jelent, s ezért elengedhetetlen a súlypontok beazonosítása. Ahhoz, hogy ez ne okozzon plébániáról plébániára eltérő prioritási listákat, ily módon pedig egyházmegyei szinten pasztorális káoszt, szükséges a közösen magunkévá tett elvek-tervek szerinti előrehaladás.

Ez a rendezettség azt is elősegítheti, hogy a plébános ne aprózódjon el, s a papi szolgálat meg tudja őrizni a szükséges fókuszpontokat. Kimondhatjuk világosan: nem lehet mindenhol mindenkinek mindent nyújtani; van, amit előtérbe állítunk, és van, amiről lemondunk. Ez utóbbi (a lemondás, az elengedés) lehet fájdalmas, szomorú, ám csakis ez áll összhangban életünk és korunk valóságával. Van, aki „tervezett visszavonulásról” beszél, ám talán érdekesebb a pozitív vetületet meglátni mindebben: a Gondviselés olyan korba helyezett bennünket, ahol áldozatok révén, de mégis az „idők jelei” által ösztönözve újra felfedezhetjük az igazi középpontot, s ez alkalmat kínál arra is, hogy lehántsunk magunkról sok olyan történelmileg-hagyományosan felvállalt funkciót, ami valójában nem tartozik hozzá a küldetésünk lényegéhez. Ezzel elősegíthetjük:

– *egyéni szinten*: a plébános „egész-ségét”, mégpedig a szép magyar szónak minden értelmében;

⁴² Ahogyan egy magyarországi püspök fogalmazott: „Ha kevés a pap, az azt jelenti, hogy nem a feladathoz kell megtalálni a személyt, hanem a személyhez a feladatot.”

– *közösségi szinten*: a plébánia (és az egyházmegye) szinergiáját, a kezdeményezések harmóniáját, a szűkülő erőforrásaink értelmes felhasználását.

A jelen kor nem engedi meg, hogy akár egyénileg, akár közösségileg olyan vállalkozásokra pazaroljuk az időt, az emberi energiát, a figyelmet (de akár az anyagiakat), amelyeknek nincsen távlata. Csak pár konkrét példa: Újítsunk-e fel egy plébánosi lakást ott, ahol öt év múlva biztosan nem él majd önálló lelkipásztor? Építsünk-e közösségi házat ott, ahol tíz-húsz éves távlatban gondolkodva nem lesz pasztorációs központ? Beindítsunk-e olyan lelkiségi mozgalmat, kezdeményezést, ami csak egy konkrétan adott papi személy karakterével életképes, ám nem biztosított a huzamos tovább élése? Feláldozzunk-e papi életeteket (szolgálati éveket) olyan „őrállások” megőrzésére, amelyekről tudjuk, nem lesz folytatásuk? Hogyan alakítsuk ki a lemondás és elengedés lelkiségét? Hogyan őrizzük meg a mentális egészségünket olyan helyzetekben, ahol tudjuk: mi vagyunk az utolsók, s utánunk már nem érkezik ide senki? Miként oltalmazzuk meg a reményünket, örömeinket olyan helyzetekben, amikor a ránk nehezedő valóság nehézzé teszi ezt?

A jó stratégia kialakításához alapelvekre van szükség. Hogy melyek ezek, azt valóban a ferenci kettős: a szinodalitás (közös úton levés) és a parrhészia (nyílt, őszinte beszéd) mentén tudjuk meghatározni – könnyen lehet, hogy egyházmegyéről egyházmegyére mást emelve ki. Az alábbiakban néhány olyan lehetőséget vetünk fel, ami fontossággal bírhat:

– *Minél közelebb az oltárhoz?* A klasszikus, fentiekben már röviden leírt plébániai elv értelmében a szentségi szolgálat a plébánia létének a szíve. Ez azonban azt is jelenti, hogy minél szakrálisabb egy adott tevékenység, annál papibb (és annál fontosabb). Akárhogy is vélekedjünk, az napjainkban is bizonyos: a liturgia végzése és a homília kiemelt terep. Ezt sajátosan igazolta

a pandémiával kapcsolatos megannyi lezárás és az ezekből fakadó alternatív megoldások: az emberek figyelmét vonzotta az igényes szentmise és a „jó” prédikáció (bármennyire is nehéz ennek a „jóságnak” a pontos meghatározása, hisz egyáltalán nem biztos, hogy performanszszerűségről van itt szó, sokkal inkább a pap személyes hitelességének átütő erejéről). Eközben azonban érdemes ellenállni a klerikalizmus kísértéseinek: nemcsak evangelizálunk, de evangelizálódunk is.⁴³ A liturgia nem a papé, hanem: *meum ac vestrum*.

– *A zsengek módszertana?* Egyes szerzők Szent Pál kapcsán alkalmazzák ezt a kifejezést, s arra utalnak vele, hogy a nemzetek Tanítója csak éppen addig maradt egy helyen, amíg össze nem gyűjtött egy 5–15 fős „magot”, amely aztán (immár az apostol távollétében, levelei által segítve) kibontakoztatta a helyi egyházi életet. A cél tehát nem egy tökéletes rendszer kiépítése, hanem egy megfelelő aktív, kreatív mag (a „zsenge”) létrehozása. Ehhez szükséges, hogy a plébánia „fix tömegén” belül beazonosítsuk a potenciális társakat, s szubjektív (karakter, adottságok) és objektív (egyházi) szempontok mentén találjuk meg (és ki?) a szolgálatokat. Ferenc pápa elve – elsőbbséget adni az időnek a tér fölött⁴⁴ – mentén haladva kimondhatjuk: nem kell mindent előre megtervezni, nem szabad csak akkor lépni, amikor mindent előre látunk. Olykor elég egy folyamatot elindítani, amelyet majd az idő elrendez és kibont.

– *A „kapuk” és a „bevezetés” fontossága?* A plébániatemplom ősi súlypontja a beavató szentségek kiszolgáltatása volt.⁴⁵ Ez azt is magával hozza, hogy a plébániai lét egyik fő hangsúlya a ke-

⁴³ ENE 518.

⁴⁴ EG 222–225.

⁴⁵ A központi plébániatemplom gondolatának egyik őst az *ecclesia baptismalis* fogalmában lehetjük fel.

resztény iniciáció.⁴⁶ Ennek ki kell terjednie minden életkorra és életállapotra. Ezen megfontolás azonban rávilágít a zárt és nyitott közösségek problematikájára, ahol mind hangsúlyosabbá válik az elvárás: a plébánia legyen a vendégszeretet, a párbeszéd s a kommunikáció-közösség helyévé.⁴⁷

– *A perifériák szeretete?* Egy napjainkban felerősödött meglátás szerint az evangélium a határokon „történik”. Ez megfigyelhető Jézus magatartásában a tisztátalanok, bűnösök, vámosok, utcanők stb. irányában. Ily módon elköteleződünk a kifelé való megnyílás mellett, s ebben segítségünkre lehet a papi identitás emberhalász-motívuma. Ferenc pápa különös ösztönzést ad ebben az értelemben, amikor meghirdeti a „kilépő egyház” programját.⁴⁸ Egy ilyen látásmód egyébiránt felszabadító is tud lenni, különösen amikor olyan nehézségeinkkel kell szembenéznünk, mint a teljes területi lefedés mind lehetetlenebbnek tűnő kihívása.

– *A valóság szeretete?* Szükség van a plébániáink szociológiai, kulturális felmérésére, ismeretére, hiszen a tények a legfőbb stratégiaképző igazságok, és hitünk szerint a jelek általi isteni kommunikáció eszközei, lévén hogy a megélt valóság mint az „idők jele” számunkra itt és most. A kultúra, a társadalmi valóság ismerete nélkül nem lehet evangelizálni, a tanítás örökségéhez való hűség mellett szükség van a megszólítani kívánt ember(iség)hez valós hűségre is.⁴⁹

A fentiekben csak néhány lehetséges alapelvet vázoltam fel. Nem szükséges ezek elfogadása – de elengedhetetlen valamiféle, az egyházmegye papsága által osztott princípiumkeret magun-

⁴⁶ EIF 733.

⁴⁷ ENE 1116.

⁴⁸ EG 20–24.

⁴⁹ Ld. VI. Pál, *Evangelii nuntiandi*, nr. 4.

kévé tétele, hogy ne magányos farkasként, partizán módjára harcoljunk, hanem az egész test részeként szolgáljunk.

4.3. A plébániai papság és a világi hívek közötti viszony átformálódása

A már sokat emlegetett átalakulások nyomán ideje van annak, hogy újragondoljuk a plébános és világiak viszonyát, amelyre – mint láttuk – a történelem során nagyon eltérő modellek születtek. E téren kettős kihívással kell szembenéznünk:

- paphiány,
- az egyre sokrétűbbé, komplexebbé váló feladatok tapasztalata (adminisztráció, kormányzás stb.), ezzel együtt pedig az „egyedi esetek” számának látványos gyarapodása.⁵⁰

Az egyházban él a meggyőződés, hogy az újrafogalmazott plébániai lét kulcs lehet a megoldás felé, amennyiben meg tudja alkotni az apostolság új formáit.⁵¹ A megoldás kettős iránya mutatkozik meg előttünk:

- „Plébánossegédek” bevonása. A káplánok „eltűnésével” párhuzamosan mind nagyobb a jelentősége a plébániai munkatársaknak, alkalmazottaknak, a felavatott vagy megbízásuk erejében eljáró egyházi szolgálattevőknek. E téren a legújabb fejlemény Ferenc pápa döntése: 2021. január 10-én kelt *Spiritus Domini* kezdetű motu proprio-jával – átírva a CIC 230. kán. 1. §-t – lehetővé tette nők lektorra és akolitussá avatását.

- Az általános papság gondolatának teológiai megérlelt befogadása. Ennek alapja a keresztség és a bérmlás sajátos hangsúlya a plébániai közösség életében. Adott esetben ez azt is jelentheti, hogy „szétterítünk” lényeges funkciókat, kiemelve:

⁵⁰ Erre például a családszinódusok s a nyomukban született *Amoris laetitia* kezdetű buzdítás is rávilágított.

⁵¹ ENE 558.

a plébánia mindannyiunk közös ügye. Csakis így válik lehetségessé olyan misszió, amely eljut a valóság, az élet minden szegletébe, és amelynek dinamikájában minden megkeresztelt „aktív alanyként” jelenik meg.⁵² Ekként újrászóhatjuk a „kereszténység szövetét”, amelynek igen mély újraépítésre van szüksége.⁵³

Ez kéz a kézben jár egy új stílus kialakításának igényével. A kizárólag vagy túlzóan piramidális-hierarchikus vezetés helyett a kooperatív vezetési modellek feltérképezése áll előttünk feladatként, amihez elengedhetetlen a spirituális, szociális és kommunikációs kompetenciák feltérképezése, fejlesztése. Az így nyert felismeréseknek s az ebből fakadó személyi döntéseknek, választásoknak egyházi szolgálatokba kell rendeződniük, amelyeknek fókusza a plébánia.⁵⁴ Ez azért is szükséges, mert a plébánia csak így válhat az új evangelizáció motorjává.⁵⁵

Ha kortárs szakmai nyelven beszélünk, akkor annyit tesz mindez, hogy ki kell munkálnunk a megfelelő skilleket, meg kell határoznunk a szükséges kvalifikációkat a vezetésre és a „menedzsmentre” – mindvégig tudva, hogy nem pusztán emberi,

⁵² Ferenc pápa tanítóhivatala jelentős ösztönzést ad a keresztségből fakadó általános papság és a hitérzék elmélyültebb elemzéséhez és megértéséhez. Ennek az alapgondolatnak a keretében helyezkedik el a minden megkereszteltre kiterjedő evangelizációs küldetés: „Minden megkeresztelt emberben, az elsőtől az utolsóig, hat a Lélek megszentelő ereje, mely evangelizálásra készítet” (EG 119). „A keresztség erejében Isten népének minden tagja miszionárius tanítvány lett (vö. Mt 28,19). Minden megkeresztelt ember, akár milyen egyházi funkciója vagy hitismeretekben való jártassága legyen is, az evangelizáció aktív alanya. Helytelen volna egy olyan elképzelésre gondolnunk, miszerint szakképzett munkások viszik előre az evangelizációt, miközben a nép többi tagja egyszerűen csak befogadja cselekedeteiket. Az új evangelizációnak magában kell hordoznia minden egyes megkeresztelt újfajta aktív szereplővé válását” (EG 120).

⁵³ ENE 455.

⁵⁴ ENE 674.

⁵⁵ ENE 596, 854.

de kegyelmi valósággal van dolgunk. A szakmaiság nem lehet a lelkiség és teológia ellenpólusa, sokkal inkább annak komplementer párjává kell válnia. Ugyanakkor semmiféle lelkiség, semmilyen kegyelmi valóság nem lesz képes egyedül, nélkülünk áthidalni az emberi késedelmes szívűségünk, keménységünk, változásra képtelenségünk kiváltotta hiányokat.

5. Zárszó gyanánt

Hosszú történelmi út vezetett el az első keresztények jövővény-egzisztenciájától a mai, társadalmilag és kulturálisan etablirozott plébániai létig. Eközben voltak látványos átforgások és lassú, alig észrevehető alakulások. Ám minden korban újra bebizonyosodott: nem csak az egyház hat a világra, a világ is formálja az egyházat. Vannak hívők, akik a külső hatásokban döntően támadást, a hagyományos alakzatok érvényének aláadását látják. De helyesebb az idők jeleiként tekinteni ezekre, amelyek révén Isten maga kommunikál szüntelenül az ő népével.

Valószínűleg minden nemzedék úgy érezte, prófétai időket élünk. J. H. Newman szerint pedig minden generáció úgy vélte, a saját korának a nehézségei a legsúlyosabbak, üldöztetései a legádázabbak. Azért van ez így, mert nekünk épp ezt a kort kell megélnünk, ez a mi egyetlen életünk – nem ősünk emléke és nem is utódaink reménye, hanem a lét, ami mindenestül a miénk.

A plébánia mint élő szövet, mint egyszerre hittani és társadalmi valóság, ebben a mi korunkban küzd és keresi az útját. Hogy korunk valóban prófétai lesz-e, az nagyban múlik rajtunk: elfogadjuk-e a kihívást? Szembenézünk-e az elodázhatatlan változással? Ha nem, akkor csak a régi leépülésének a tanúi (és munkásai) lehetünk. Így elszalasztanánk azt a nagy esélyt, hogy az újjá a bábáivá legyünk.

Úgy vélem, a παροικία-lét bibliai gyökerének feltárása, az abból nyert gondolatok, képek szembesítése mindazzal, amit megélnünk adatik, hasznunkra válik. Elkezdhetünk más keretben gondolkodni, más logikával érvelni, felszított elevenséggel és kreativitással körbetekinteni a világban. Ehhez inspirációul szolgálhat Ferenc pápa igen intenzív megfogalmazása:

„A plébánia az adott területen az Egyház jelenléte: a szó hallgatásának, a keresztyén élet növekedésének, a párbeszédnek, az igehirdetésnek, a nagylelkű szeretetnek, az imádásnak és az ünneplésnek a tere. Minden tevékenységével arra bátorítja és neve-li tagjait, hogy az evangelizálás aktív szereplői legyenek. Közös-ségek közössége, szentély, ahová a szomszások inni járnak, hogy folytathassák útjukat, a folytonos missziós küldés központja.” (EG 28)

Furcsa helyzetben vagyunk: egyfelől már léteznek a plébáni-áink – másfelől még nem léteznek *úgy*, ahogyan az egyház sze-retné. Saját feladatunk van ezen a téren: a kísérletezés, a félelem-mentes kezdeményezés, a kudarcot is felvállaló próbálkozás rö-gös útja, ahol a biztonságunk nem más, mint a „sátor otthonos-sága”. Egy építész-mérnök végzettségű paptestvérrel beszélgetve erről a képről, érdekes visszacsatolást kaptam. Mint mondta, számára szimpatikus ez a hasonlat, mivel egy sátorban – épp a lapok szövetének, a rögzítő kötéletnek az anyagszerkezete, sza-bad játéka miatt – nem lépnek fel azok a feszítőerők, amelyek egy kő- vagy betonépületben megannyi gondot okozhatnak a tervezésnél. Igen, egy, a kortárs adottságokra érzékeny, megnyí-ló-kilépő, aktívan kísérletező sátor-plébánia lehet, hogy kevésbé tűnik stabilnak és szilárdnak, de jóval feszültségmentesebb. És van még egy hatalmas előnye: a Lélek szele szabadon fú benne – „hallod a zúgását, de nem tudod, honnan jön, és hová megy. Így van mindenkivel, aki a Lélektől született” (Jn 3,8).